

75 jaar bevrijding

*Oorlogsherinneringen van Teunis Jacobus Burgers,
boer op de Burgershoeve in Spankeren.*

75 JAAR
VRJHEID

INLEIDING

Het is nu 1982 en we leven nog steeds in een tijd van oorlogen en dreigingen van oorlogen. Tot op heden gelukkig buiten Europa maar je weet maar nooit. Als ik dit opschrijf, ga ik er van uit dat de wereld zal blijven doordraaien en dat men later belangstelling zal hebben voor hetgeen het geslacht Burgers van 1944, de toenmalige boer op de Burgershoeve, allemaal persoonlijk heeft meegemaakt tijdens de Duitse bezetting en vooral het laatste halfjaar daarvan.

Het is natuurlijk waar, dat er talloze boeken zijn geschreven over de bezettingstijd en over de hongervinter, maar dan weet je nog niet, wat de persoonlijke ervaringen zijn geweest. Dan is er natuurlijk ook nog de overlevering, de verhalen die door mij zijn verteld en weer zijn oververteld door verdere geslachten, maar dit is een gebrekkige manier van vastleggen van ervaringen, wegens onoverkomelijke verminkingen van het gegevene.

We hebben in Nederland eerder een bezetting gehad door een vreemde mogendheid, ik bedoel de Franse tijd, globaal genomen van 1795-1813. Toen was vanaf 1800 ook al een Burgers boer op de Burgershoeve, toen geheten Erve ten Holte, n.l. Teunis Everts Burgers, in 1796 gehuwd met Maria Klaassen. Het, zou geweldig interessant zijn geweest, wanneer deze Teunis Everts Burgers zijn ervaringen had opgeschreven. Want nu weten we er niets meer van, het enige van de overlevering aan mij bekend is, dat mijn grootmoeder wist te vertellen dat er hier op de boerderij een Kozak gegeseld was, men had hem daartoe aan een appelboom vastgebonden. Enfin, Teunis Jacobus Burgers zal proberen het beter te doen dan zijn voorvaders en daartoe het een en ander op papier zetten, in de hoop dat men later zal zeggen, het is toch wel aardig dat wij dit allemaal kunnen lezen.

Ik vraag mij af waar te beginnen. In 1940 was ik soldaat en de vijf dagen oorlog van 10-15 mei 1940 heb ik ook meegemaakt en ik zou er heel wat van kunnen vertellen, maar dat is nu niet de bedoeling, misschien doe ik dat later

De Burgershoeven 2016

nog eens een keer. Het gaat nu over de periode toen we vlak aan het front zaten, een periode die eigenlijk begon met de slag om Arnhem. Mijn vader was jarig op 16 september en het is omstreeks deze datum geweest dat de narigheid begon. De eerste aanwijzing, zo bleek later, was een zeer zwaar bombardement op het vliegveld Deelen. De wind stond blijkbaar naar ons toe en ik weet nog goed dat, als je toen bij ons achter het huis op de weg liep, je zand tussen je tanden kreeg. Het zand was afkomstig van het vliegveld Deelen. Toen volgde alles in snel tempo.

DE EVACUATIE VAN ARNHEM

Arnhem moest op last van de Duitsers geheel worden ont-ruimd. Er was nog wel enige organisatie. De omliggende gemeenten werden belast met de verdeling van de vluchtelingen over de verschillende gastadressen. In Spankeren was ook een commissie die zich daarmee bezighield. Wij kregen in eerste instantie 42 personen. Op een boerderij is de meeste ruimte en later ging men herverdelen, zodat het getal al spoedig afslankte. Onze belangrijkste gast was de eigenaar van hotel Pax in Arnhem. Ik ben zijn naam vergeten en zijn hotel zul je ook vergeefs zoeken, want het is later afgebroken, het stond aan het Velperplein. Wij hadden er nog wel eens vergaderd met het bestuur van de B.O.G., maar later is juist op dat punt de grote verkeersweg aangelegd.

Een loge met zontje, Hanna Uenk (hulp in de huishouding), Anna Burgers-Uenk, Jan Bloemen en Teunis Burgers. De naam van het paard is Koos.

Mijnheer Pax zat goed in de slappe was en hij wilde nog graag het een en ander meenemen voordat hij weg ging. Hij kocht daartoe een paard met een kar. Het was een groot paard en eveneens een grote kar, een molenaarskar. Zijn oude vader, zijn vrouw en een aantal schilderijen en andere kostbaarheden vonden een plaats op de kar, benevens een schaap, voor de voedselvoorziening, maar voorlopig kon het schaap bij ons in de wei, want ze konden nog wel een poosje vooruit. Het grote probleem voor mijnheer Pax was, dat niemand ooit een paard had bestuurd maar de oberkelner, die ook in het gezelschap was, wist daar wel raad op. Hij had een zwager Willem Brandt, die was groenteboer in Arnhem, reed altijd met een hittekar en zou dat goed zijn toevertrouwd. Willem Brandt zat toevallig juist in het huis van bewaring in Arnhem maar dat was geen bezwaar, want de Tommy's hadden alle gevangenen de vorige dag losgelaten. Willem had op het vliegveld Deelen gewerkt voor de Duitsers, maar die hadden hem vastgezet wegens sabotage, zoals hij zelf zei. Willem had een zoon Heinz, 18 jaar toentertijd en die zou met de hittekar rijden, waarop o.a. zijn moeder en een aantal kippen. Er was ook nog een dochter, maar die hebben wij nooit gezien, want die was op Dolle Dinsdag met haar vriend, een Duitse soldaat meegegaan.

Na een week is mijnheer Pax vertrokken naar Eerbeek waar hij een leegstaande villa kon krijgen. De familie Brandt kon mee naar Eerbeek, maar die hadden daar geen zin in en wilden liever op de boerderij blijven. We hadden toen een wagenloods, waarvan een stuk was ingericht voor kuikenopfok en in deze afdeling had hij zich ingericht. Hij is vele maanden daar gebleven, maar later kon hij in Dieren een beter onderkomen vinden in de vorm van een koetshuis bij de villa vlak over de Dierense brug. (Villa en koetshuis zijn beide verdwenen). Deze Willem en Heinz komen later nog eens in mijn verhaal voor.

INKWARTIERING

Onze eerste kennismaking met het Duitse leger beleefden wij op een avond. We kwamen terug van het melken, Jan Bloemen en ik. Jan Bloemen was bij ons knecht, hij zal toen ongeveer 25 jaar zijn geweest, hij is kort na de bevrijding getrouwd en bij ons weggegaan. Hij is toen een tuin-derij begonnen, aardbeien, bessen, groenten enz. Wij trokken met z'n tweeën de melkkar met de melkbussen en toen we thuis kwamen lagen zeker 25 vaten benzine onder de appelboom vlak bij huis, met een Duitse schildwacht erbij. Later bleek het geen benzine te zijn maar dieselolie. We waren verre van gelukkig met deze opslag zo dicht voor de deur, want er werden herhaaldelijk beschietingen uitgevoerd door Engelse vliegtuigen, als die dit in de gaten kregen. Bovendien had je het gevaar van de ondergrondse, er waren mensen die spionagediensten verrichtten voor de Engelsen en die aanwijzingen per radio konden doorgeven. We wisten niets beters te doen dan een hoop aardappelloof van het land te halen en hebben hiermee de vatenopslag ondergedekt, met instemming van de Duitse schildwacht. Er waren ook een aantal jerrycans bij, met echte benzine en die hebben we tussen de boerenkool gezet op het land, daar zag je bijna niets van.

De brandstofopslag was de voorbode van een grote invasie met vrachtauto's. Later kregen we in de gaten hoe het eigenlijk in elkaar zat. De Duitse tanks opereerden in de Betuwe en deze auto's dienden voor de bevoorrading van

voedsel en brandstof. Het hoofdkwartier was op de Bockhorst, daar werd ook het eten klaargemaakt en bij ons in de schuur was de reparatiewerkplaats. Men moest altijd 's nachts rijden en zonder licht, en daardoor was er nogal wat kapot. Het waren zeer bekwame soldaten en zij hadden het zeer royaal van eten en drinken. Ze sliepen in het stro in de hilde met een kaars brandende tussen het stro, vreselijk brandgevaarlijk, maar in die dagen tilde je daar niet zo zwaar aan, omdat er veel grotere gevaren waren en bovendien omdat je wist, dat je met vakbekwame mensen te doen had, die heus wel zouden oppassen.

De autoreparatie inrichting is ongeveer 11 dagen bij ons bezig geweest. Het was een spannende periode, omdat je niets meer te vertellen had. We woonden er maar bij in. Dag en nacht stonden alle deuren open. Auto's op de deel, onder de berg, zelfs in de mestvaalt. Verder stonden er een aantal op reparatie te wachten onder de bomen langs de weg. Er was een telefoonkabel aangelegd tussen ons en de Bockhorst. De telefoon stond op tafel voor het raam in de 'grote keuken', dat was eigenlijk onze zondagse kamer. Er was altijd een telefoonwacht bij, maar 's nachts gingen ze op bed liggen op de opkamer. Ging 's nachts de telefoon dan wisten ze niet hoe vlug of ze van de opkamer moesten komen om de telefoon op te nemen. Met hun bespijkerde laarzen holderdebolter over de trap. Het hele huis werd wakker.

LUCHTAANVALLEN

In die dagen vond de eerste luchtaanval plaats op de spoorlijn. De spoorlijn was een geliefd object voor de Engelse vliegtuigen. Je zou zeggen dat het eenvoudig moest zijn de spoorlijn te treffen, immers een rechte lijn in het landschap waar je in de lengte overheen zou kunnen vliegen, zo laag als je maar durft en het kon niet missen. De werkelijkheid was anders, er werd altijd dwars overheen gevlogen. De bedoeling was dat de bommen schuin onder in de spoordijk zouden terechtkomen en dan ontploffen. In werkelijkheid gebeurde dit maar een enkele keer, 5 á 10% van de bommen waren raak. De anderen vielen of in de spoorloot of nog verder van de spoorlijn af, op ons

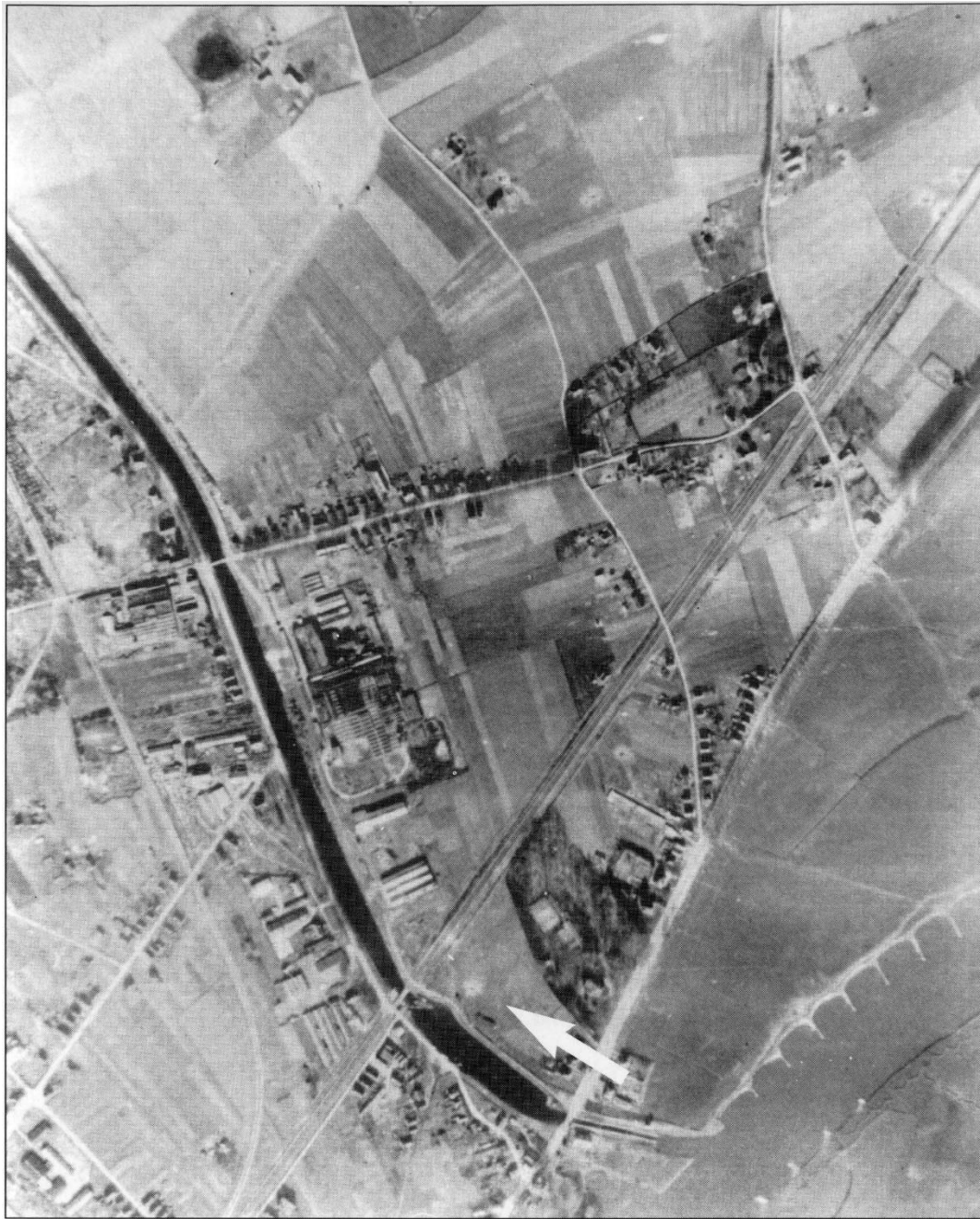

Rechts de woning van de ouders van T.J. Burgers, links de boerderij van Klein Kranenburg

bouwland en weiland en dat aan de overkant. (Na afloop hadden we zeven bomkraters in ons land). Die eerste bomaanval gebeurde op een mooie middag in die periode dat de Duitsers met hun vrachtauto's bij ons waren.

Wij hadden korrelmaïs verbouwd. De kolven hadden we in zakken gedaan en opgehangen om te drogen en het stro lag er nog. We besloten het stro maar aan de koeien te geven, die liepen in de wei en moesten maar zien wat ze ervan lusten. We laadden het spul dus op de wagen en reden er mee de wei in. Middenin was toen overdwars een afrastering, de koeien liepen in de achterste helft, dus wij gingen daar door het hek heen en gooiden het spul van de wagen af, Jan Bloemen en ik. De koeien waren achterin bij de spoorloot, maar kwamen heel vlug naar ons toe en begonnen aan de maïs te vreten.

Toen gebeurde het. Vanaf Leuvenheim zagen we Engelse vliegtuigen dwars over de spoorbaan heen vliegen en bommen afgooien. Eerst één en toen nog één en nog één en het volgende vliegtuig kwam steeds dichterbij ons toe met zijn bommen. We waren juist de wei uit en Jan Bloemen deed het hek dicht. Ik zei: "Jan laten we maken dat we weg komen", maar Jan zei: "Tut-tut- (hij stotterde nogal). Ik wil het eerst beter zien" en hij bleef staan.

Luchtfoto van Spankeren, op 15 maart 1945 door de geallieerden gemaakt. Vooral in de buurt van de spoorbaan, maar ook elders in Spankeren, zijn bomkraters te zien als lichte ronde vlekken met een donkere kern.

Ik met de wagen weg en zocht bescherming bij een roggemijt. Die stond halverwege ons huis. We hadden n.l. aanzegging gekregen dat we geen stro binnen mochten bewaren om het brandgevaar te verkleinen. Toen ik bij de roggemijt was, vielen de bommen achter in de wei, vlak bij de plaats waar even tevoren onze koeien gelopen hadden, toen wij er nog niet waren met de maïs. Er kwam alweer een vliegtuig aan. Ik voelde mij niet veilig bij die roggemijt en ging in galop naar huis, daar stond een eenroedige zaadberg, vlak bij die wagenloods en de noodwoning van Willem Brandt. Willem Brandt was een bijzonder moedige man, hij verliet de betrekkelijke veiligheid van zijn schuilhok en hielp mij uitspannen. Het paard was natuurlijk vreselijk zenuwachtig, we hebben nog nooit zo snel uitgespannen. Toen het paard los was van de wagen, hebben we het paard maar losgelaten. Later hebben ze hem achter in Spankeren opgevangen, bij de boerderij van Wielheezen.

Hoe was het met Jan Bloemen gegaan?

Hij heeft doodsangsten uitgestaan. Ik zei alreeds dat er bommen achter in de wei vielen, maar nog tamelijk ver van hem af. Elk vliegtuig liet twee bommen los, ze waren ongeveer zo groot als een kleine melkbus (20 liter). Het volgende vliegtuig kwam dicht bij 'onze overweg', liet ook twee bommen los, de ene bom boorde zich bij ons in het bouwland en de andere bom stuiterde terug en kwam recht op Jan Bloemen af, die daar plat op zijn buik in de wei lag. Halverwege de afstand tussen de eerste bom en Jan Bloemen ontplofte hij. Dat zijn erg gevaarlijke bommen, er is maar een klein gat in de grond, maar een grote scherfwerking. Het is voor Jan Bloemen goed afgelopen. De vernielingen aan ons huis waren niet gering, er waren maar weinig ruiten meer heel en het bovenraam van de grote keuken was door de luchtdruk helemaal eruit gevlogen. De Duitse telefoonwacht met zijn toestel zat helemaal onder de smurrie.

Nu nog iets over het grote gat dat de ene bom in ons bouwland veroorzaakt had. Het gat was ongeveer 2,5 meter diep en tot mijn grote verbazing kwam er allemaal leemgrond

naar boven. Achter in de wei en aan de overkant van de beek zit leemgrond aan de oppervlakte, ook bijv. in de Kievit. Die leemgrond heeft de eigenschap dat zij aanleiding geeft tot boriumgebrek. Het houdt het sporenelement borium zo sterk vast, dat de plant het niet kan opnemen. De koolrapen van Wurfbain in de Kievit waren daardoor ongeschikt voor menselijke consumptie en de voederbieten vertoonden hartrot, evenzo de bieten die wij in de oorlogsjaren over de beek hebben verbouwd in de scheurgrond. Toen later dat grote bommengat was dichtgemaakt en de leemgrond en de zandgrond met elkaar waren vermengd, hebben we er voerbieten verbouwd en voor zover zij op het dichtgemaakte gat zijn gegroeid, vormden ze hartrot. Het is logisch te veronderstellen, dat er eenmaal één grote leemoppervlakte is geweest. En dat er later vanaf het dorp Spankeren zand overheen is gekomen, ongeveer 2 meter dik, tot wat nu bij ons 'achter in de wei' is.

Er is nog een aangelegenheid, welke in die tijd plaats vond en dat is het verhaal van de munitietrein. Het was een mooie middag en opeens kwam daar een heel lange goederentrein aan met afweergeschut erop en soldatenwagons en die reed heel langzaam in de richting van Dieren en toen stopte hij. De locomotief stond bij de overweg van de Overweg, de overweg van de Bockhorstweg bij Zonneberg was helemaal afgesloten en 'onze' overweg was nog net vrij. Grote consternatie alom. Wat zou er wel gebeuren, als de Engelse vliegtuigen zouden komen? De straatweg was ook al een bron van gevaren, dus men vluchtte weg naar Achter-Spankeren. Velen kwamen over 'onze' overweg. Mijn vader en moeder woonden toen nog in hun huis aan de Dorpsweg dicht bij het spoor, maar durfden daar niet te blijven en kwamen met de fiets naar ons toe. Ze hebben een poosje achter de houtmijt gestaan. Maar zijn toen maar verder gevlucht naar oom Frederik en tante Jo. Onze Duitse autosoldaten waren niet bezorgd (keine Angst). "Hören Sie nicht, die Deutsche Jäger sind da, wenn die Deutsche Jäger da sind, kommt keine Tommy in die Luft". Die Duitse Jäger moeten wel erg hoog zijn geweest, ik heb niets gehoord of gezien, maar het is een feit, dat er geen Engelse vliegtuigen kwamen. De familie

Zonneberg was natuurlijk ook gevluht, terwijl hun appelboom vol hing met appels. De Duitse soldaten hadden het ook gezien. Ze kwamen de wagon uit, de spoorloot over en hebben de boom goed geplunderd. Later klonken een paar scherpe fluitsignalen van de locomotief en vertrok de trein weer vanwaar hij gekomen was. De locomotief duwde de wagons.

Ik zei daarnet, dat het aan de straatweg ook niet veilig was en de mensen probeerden daar weg te komen. Teunis Egberts was houthandelaar en Berend Haversman was timmerman en samenbouwden ze een keet in de Kievit, in het bos van Wurfbain, die daar toestemming voor had gegeven. Het was een stille plek aan de rand van het bos, waar praktisch nooit iemand kwam. Op een dag kwam Haversman bij mij, of ik hem wilde overhuizen, met paard en wagen. Hij had het al aan deze en gene gevraagd, maar die vonden het te gewaagd, maar omdat hij altijd voor mij timmerde.... Enfin, ik heb hem weggebracht, toen we de kerk voorbij waren begonnen we ons wat veiliger te voelen en we zijn goed overgekomen. Ze hadden daar ongeveer een week gezeten en toen kwamen de Duitsers en zetten een stuk geschut vlak voor hun deur. De Duitsers hadden natuurlijk wel een tent, maar speelden ook baas in het huis. Ze hadden de beek afgedamd, zodat het moerassig werd om het huis heen. Ze zullen het zich wel wat anders hebben voorgesteld toen zij daarnaar toegingen.

De auto-Duitsers gingen plotseling weg met achterlating van grote hoeveelheden kapotte en versleten onderdelen, er was ook nog wel bruikbaar gereedschap bij, dat in het gras was weggeraakt. We hebben het paard voor de kar gespannen en alles opgeladen, drie karren vol. We hebben het zolang op een hoop gegooid achter de wagenloods. Later hebben loonwerkers en andere mensen er vaak in lopen zoeken naar bruikbare stukken die hun te pas kwamen.

We waren nog bezig met opruimen, toen er nieuwe inkwartiering aankwam. Nu waren het soldaten met paarden en wagens en het bleek later dat zij behoorden bij veldartillerie, dat geplaatst was bij de splitsing van de Rijn en IJssel. Zij moesten zorgen voor aanvoer van voedsel en

munitie. Het was een groot verschil met de vorige groep. Deze mensen hadden het erg sober. Ze hadden 23 paarden, er waren trouwens ook muil dieren bij. Ze waren uit Frankrijk meegevoerd. Er gebeurde iets waar we geen rekening mee hadden gehouden, n.l. kwade droes. Kwade droes is een ernstige ziekte bij paarden, die in ons land praktisch nooit voorkwam. We kennen wel goedaardige droes, dat is een soort verkoudheid, maar met een heel andere smetstof. Die Franse paarden waren smetstofdragers van kwade droes, ze werden er zelf niet ziek van, maar verspreidden de smetstof wel. Op een kwade dag haalde ik ons paard uit de wei, met het veulen dat toen al een half jaar oud was en ze waren allebei ziek. Het veulen is doodgegaan. We hebben het begraven in dat diepe bommengat, waar ik het al eerder over had.

ROSA

Nu kom ik aan het verhaal van Rosa. Rosa was de hit van Willem Brandt. Rosa had een groot gebrek, n.l. Rosa was steeks. Een paard dat steeks is, kan het zo in zijn hoofd krijgen dat het geen poot meer wil verzetten. In het losse land was dit heel erg, maar ook op de harde weg had zij van die momenten dat zij niet meer verder wilde. Willem Brandt had in de grensstreek gewoond bij Elten, hij kon goed Duits en kon goed met de Duitse soldaten opschieten. Rosa liep bij de Duitse paarden in de wei en Rosa stond bij de Duitse paarden op stal en kreeg van de Duitse haver ook haar portie. Je kon Rosa haast niet van de Duitse paarden onderscheiden. Bij de Duitse paarden was Frits. Frits was een ruïn, maar een lekker paardje even groter dan Rosa, maar niet veel en Willem en Heinz keken met begerige ogen naar Frits. Toen kwam de dag van vertrek. Het gebeurde natuurlijk geheel onverwacht en 's nachts in het donker. De soldaten waren erg druk met alles inpakken. Maar Willem en Heinz zouden wel eventjes helpen. Ze zetten Rosa netjes bij de Duitse paarden buiten en Frits bleef op stal staan. Het was bijna goed gegaan, maar Willem en Heinz hadden nogal wat andere dingen gestolen, van dekens tot paardentuig, en een van de soldaten kon nergens een trens vinden. En maar zoeken en zoeken tot hij ontdekte dat het paard op stal een trens aanhad en toen

zag hij meteen dat het het verkeerde paard was. Het plan was mislukt.

Het lijkt mij het beste het verhaal van Rosa meteen maar verder te vertellen, al kom ik dan in conflict met de chronologische volgorde. Willem had Rosa en een wagen en daardoor was hij nogal eens op pad voor de voedselvoorziening in opdracht van de P.B.H. De ware aard van Willem kwam daarbij duidelijk aan het licht, want er bleef hem nogal eens wat aan de vingers hangen. Alles kwam hem te pas, dus van alles wat hij moest vervoeren, bracht hij ook mee naar huis, het zal meestal wel gewoon verdonkeremaand zijn geweest. Maar op een kwade dag, voor de zoveelste keer dat hij naar Arnhem werd gestuurd om een of ander te halen, gebeurde dit samen met een paar Spankerense boeren. Toen ze echter in Arnhem aankwamen werd alles door de Duitsers in beslag genomen, ze hadden dringend paarden en wagens nodig. Willem aarzelde niet lang, hij zag kans met een auto mee te rijden naar Dieren en was daardoor om half elf alweer terug. De anderen kwamen pas 's avonds terug, ze hadden de gehele dag alle moeite gedaan om de paarden nog weer terug te krijgen, maar het was niet gelukt. Zo was Willem zonder paard, hij ging verhuizen naar Dieren in het koetshuis van Keyenheuvel, maar hij kwam wel elke dag melk halen. Verder had hij niets te doen en verveelde hij zich geducht. In het voorjaar besloot hij naar Elten te gaan naar zijn geboortestreek. Daar was juist het offensief begonnen vanaf het Reichswald en daar was bij tijd en wijle hevig artillerievuur. Op de dijk daar liep een Duitse boer, die Willem wel kende, naar zijn boerderij te kijken in de verte, die ook al een paar treffers had opgelopen. In de stallen bevonden zich nog drie paarden en de boer had grote zorg over deze dieren. Hij kende de onverschrokkenheid van Willem en zei: "Als je de dieren eruit haalt, krijg je er een van mee." Bij artilleriebeschietingen zijn vaak grote pauzes en Willem had geluk. Hij haalde de drie paarden ongeschonden uit de boerderij en kreeg er een cadeau. Hij vertelde 's avonds het hele verhaal toen hij bij ons kwam melk halen. Ik zei: "Waar heb je het paard nu?" en hij zei: "Ik heb hem in dat kleine weitje gedaan bij het koetshuis, langs de IJssel". Ik zei: "Levensgevaarlijk.

Alle Spankerse boeren hebben de paarden verstopt. Als ze je paard zien pakken de moffen je het zo af". Daar had hij nog niet aangedacht, maar hij ging onmiddellijk naar huis om het paard binnen te halen. Toen hij bij de Dierense brug kwam, zag hij dat de moffen zijn paard al gepakt hadden. Ze hadden hem al aangespannen voor hun wagen staan. Maar Willem kreeg een ander paard van hen terug, een vos, hoogdrachtig en daardoor hadden ze met dit paard niet meer verder gekund. Enige dagen later werd het veulen geboren. Weer enige tijd later kwam de bevrijding, ik had helemaal geen paard meer en heb toen het paard van Willem, met veulen, bij mij in de wei gehad, met de bedoeling het paard nog eens een keer te gebruiken.

Toen kwam hemelvaartsdag, het was heel mooi weer, want we zaten buiten, toen Willem melk kwam halen. Het was overal bekend gemaakt, door aanplakbiljetten en in de krant, dat alle paarden die niet op normale manier in iemands bezit waren geraakt, maar door oorlogshandelingen waren verplaatst, op grote verzamelplaatsen moesten worden samengebracht, opdat de werkelijke eigenaar hun verloren gegane paarden weer terug konden vinden. Zo'n verzamelpunt was de volgende dag in Apeldoorn op de markt. "Ik ga er niet naar toe", zei Willem, "want ik heb met levensgevaar het paard uit de boerderij gehaald". Ik zei: "Daar ben je niet klaar mee, als ze je aangeven krijg je vast moeilijkheden, maar ik zal je niet verraden, daar hoef je niet bang voor te zijn". Alhoewel hij zei, dat hij niet zou gaan, durfde hij het toch niet aan om thuis te blijven en Willem en Heinz gingen met het paard naar Apeldoorn. Ze hadden er nog niet lang gestaan, of er kwam een boer uit Zevenaar, die zei dat het paard van hem was. De commissie die daar uitspraak over moest doen, wees dit toe en Willem was zijn paard kwijt. Willem en Heinz liepen daarna nog eens de markt over en eensklaps wat zagen ze Rosa. Rosa was terecht gekomen bij een Arnhemse kolenboer, omdat de Duitsers al gauw in de gaten kregen, dat ze met dat eigenwijze ding niets konden beginnen. De kolenboer had zijn paard moeten ruilen en was er tenslotte netjes mee naar Apeldoorn gegaan, zoals zijn plicht was. Zo kwam Willem dus 's avonds weer met Rosa thuis.

VLUCHTELINGEN

We beginnen met een nieuw hoofdstuk gewijd aan de vluchtelingen. Er waren veel Hollandse mannen bij razzia's opgepakt om in Duitsland te werk te worden gesteld. In ons land lagen vele fabrieken stil en in Duitsland was groot gebrek aan mankracht. Men kon zich vrijwillig opgeven, maar dat deden ze niet. Daarna werden ze opgeroepen door de Burgerlijke Stand, waardoor velen gingen onderduiken, zodat tenslotte razzia's nog de enige manier was om mensen naar Duitsland aan het werk te krijgen. Eenmaal in Duitsland probeerden ze terug te vluchten naar hun woonplaats of familie. Ze gingen bij voorkeur langs stille wegen en kwamen bijzonder vaak over de IJssel bij Kraaijvanger in Olburgen. De 'Kreij van 't Hogeland' had een boerderij aan de IJssel en daar ook een voetveer. Je kwam hier op de weilanden uit, tegenover Herberg De Luchte. Kreij stuurde ze vaak naar ons toe. Daar kun je 's nachts wel slapen en krijg je wat te eten. We hebben zodoende heel wat mensen te gast gehad, in meer of minder goede conditie. Eenmaal een man die helemaal vanaf Berlijn was komen lopen en nog wel op klompen. Vanaf Spankeren gingen deze mensen meestal over Laag-Soeren, Loenen, Woeste Hoeve, Hoenderloo naar Barneveld.

Toch heb ik een keer grote moeilijkheden gehad door die slaapgasten. Het was wel een beetje mijn eigen schuld, want ik had voor een groepje een kaartje getekend, hoe ze moesten gaan om in Barneveld te komen. Deze mensen zijn in de omgeving van Apeldoorn aangehouden en de moffen vonden het kaartje. Het was op oudejaarsdag 1944 en ik was 's middags met mijn dochter Diet naar de Hank, om haar te leren schaatsenrijden. Toen kwamen er twee Duitse soldaten bij mijn vrouw, die zeiden dat ik met hun mee moest naar Apeldoorn, omdat ik dat kaartje had getekend. Ik was echter niet thuis en mijn vrouw was aan het olieballen bakken. De soldaten hebben een poos gewacht, een aantal olieballen gekregen en zijn toen weer vertrokken. Toen ik thuiskwam was er groot alarm, want ze zouden terugkomen. Ik heb toen een paar nachten bij mijn vader en moeder geslapen. Want de moffen hadden altijd de gewoonte om de mensen, die ze hebben wilden, 's

nachts van het bed te halen. We waren er wel een beetje op ingericht, want in onze slaapkamer was in de hoek een grote ruime klerenkast. In de zoldering van de klerenkast hadden we een luik gemaakt en als je daar doorkroop, kwam je op de deel uit in de hilde achter het hooi. Als je daar was, was het erg moeilijk om gevonden te worden. Maar het bezwaar was wel, dat je enige tijd nodig had om door dat luik te kruipen en dat je hulp nodig had in de vorm van iemand die de stoel weer weghaalde die nodig was geweest om door dat luik te kunnen kruipen. We hebben het gelukkig nooit nodig gehad.

We hadden een parachute in huis, een groot nylon valscherm, waaraan een lichtfakkeltje had gehangen, die door een Tommy was afgeworpen. Dat nylon had grote waarde voor ons, want mijn vrouw kon er onderkleding van maken voor de kinderen en voor zichzelf, want textiel was toen een zeer schaars product. We hadden de parachute gevonden achter in de wei, maar als je zoiets vond, moest je dat inleveren en dat hadden we natuurlijk niet gedaan. We hebben de parachute tijdelijk naar Hendrik Mensink gebracht. Een paar dagen later was een van de twee soldaten nog weer terug geweest, maar ik was weer niet thuis. Mijn vrouw heeft hem een stuk spek gegeven en toen is hij weer gegaan. Toen ben ik de volgende dag naar de Ortscommandant gegaan en vertelde hem dat een Duitse soldaat mij wilde chanteren. Hij zei, als die soldaat weer kwam moest ik met hem naar zijn bureau komen, dan zou hij het uitzoeken. Hij is er niet meer geweest.

We hebben ook een Pool te gast gehad. Hij had in Apeldoorn gewerkt op een scheermesjesfabriek, maar was opgepakt om te gaan werken in Duitsland. Hij wilde weer terug naar Apeldoorn. Hij heeft hier een hele poos gewerkt. Hij sprak ook Russisch.

LEVENSGEVAAR

Als men mij zou vragen, was er wel eens levensgevaar, dan zou ik willen antwoorden, dat het nogal meeviel en dat het toeval daarbij een grote rol speelde. Ik wil enkele voorbeelden noemen:

Jan Bloemen, ik heb verteld van die bom die recht op hem af kwam, maar halverwege ontplofte zodat alles goed

afliep. Maar een andere keer was hij ook dicht bij de dood. Er was n.l. een bom gevallen midden in de beek, op de plaats waar hij met een duiker onder de spoorlijn doorgaat, aan de kant van de straatweg. Midden in de beek was een groot gat, maar daarom heen was door opstuwung van de grond, een wal ontstaan, die de doorstroming van het water verhinderde. Bij ons achter in de wei begon de grond drassig te worden en ik ben gaan kijken en zag hoe het kwam. Het was gemakkelijk te verhelpen maar je moest een paar laarzen aanhebben en een schop om een opening in de wal te maken. Door het stromende water werd dit vanzelf wel groter. Ik had Jan Bloemen daarnaar toegestuurd met deze opdracht.

In die tijd zaten de Tommy's in Steenderen. Toen Jan Bloemen daar bezig was vielen opeens twee granaten in de wei van Hendrik Henny, afkomstig van het geschut van de Tommy's. Jan Bloemen is meteen opgehouden, vlug het spoor over en weg. Vooral dat laatste was erg belangrijk, want wanneer hij achter de spoordijk was blijven liggen, was hij verongelukt. Het volgende salvo viel n.l. net achter de spoordijk en toen nog een salvo halfweg de boerderij van Wiegman. Toen hield het weer op. Ik begrijp nog steeds niet, hoe die Tommy's Jan hebben opgemerkt, maar het is goed afgelopen.

Een andere keer waren we aan het mest rijden. Het ging toen nog met paard en wipkar. Omdat wij met ons land zo dicht bij de spoorlijn zaten, konden we eigenlijk haast niets doen, want als het goed weer was, kon je de Engelse vliegtuigen verwachten. Maar op een dag was het slecht weer, regen en zware bewolking en wij gingen mest rijden. Het was net met de laatste kar en juist heel achteraan vlak bij de spoorlijn, toen twee Engelse vliegtuigen door een gat in de bewolking zichtbaar werden en hun bommen op de spoorlijn gooiden. Ik zag de vliegtuigen aan komen vliegen, ik zag de bommen loskomen, maar ik kon niets doen. Als ik het paard had losgelaten waren er grote ongelukken gebeurd. Ik zag aan de richting van de bommen dat ze waarschijnlijk aan de andere kant van de spoorlijn zouden terechtkomen en zo gebeurde het ook, net tegenover

mij sloegen ze in de drassige grond, heel diep, met het gevolg dat de scherven zich weinig kunnen verspreiden en het effect maar gering is. Ik had het er dus goed afgebracht.

Een andere keer, dat we door het oog van de naald zijn gegaan, was op 3 april 1945. Mijn dochter Tini was jarig en Opa en Oma waren bij ons op visite, ter ere van de verjaardag. We hadden Duitse inkwartiering, doortrekkers, die 's nachts op pad gingen, maar overdag de tijd gebruikten om alles goed te organiseren. Bij verschillende boeren werd wat hooi gevorderd en die kliekjes hooi werden bij ons achter het huis op één wagen geladen. Men vond het een gunstige plek, omdat de bomen langs de weg enige bescherming gaven tegen de Engelse vliegtuigen. De Duitsers waren daar dus mee bezig en toen kwamen er twee vliegtuigen aan van de kant van de boerderij van Harmsen. We meenden dat ze niets gezien hadden, maar dat kwam anders uit, ze maakten een grote bocht en kwamen over de Bockhorst weer terug. De Duitse soldaten staakten hun werk en de wagens met de paarden werden bij ons op de deel gereden. De tweede keer gebeurde er weer niets, maar de vliegtuigen maakten weer een grote bocht. In die tussentijd werd er koortsachtig gewerkt om alles weg te krijgen; een aantal Duitse soldaten kroop aan de andere kant van de weg achter de zaadberg van Peter Testerink. Onze deel stond tjokvol, de laatste wagens nog half buiten, maar achter het huis was alles weg. De vliegtuigen vlogen zeer laag, maar er gebeurde niets. Ze hebben blijkbaar niet voldoende zekerheid gehad, dat er Duitse soldaten bezig waren. Als ze waren beginnen te schieten was het catastrofaal geworden. Omdat de deel helemaal vol stond, hadden we bij brand geen koe uit de stal kunnen krijgen. De hele familie zat in de kelder. Jan Jansen, de buurman (de lange Jan) zei later. "Ik dacht vast nu gaat de boerderij van Teunis Burgers eraan."

In de rubriek 'levensgevaar' behoort ook het gebeuren met het paard Emma. Het paard Emma was een jong paard en een zeer lief dier en geweldig mak. Het was een Belgisch paard, een vos, stekelharig, leek dus iets op een schimmel

en ik was er erg gek mee. We moesten met het paard rijden voor de Todt, ook wel genaamd 'Organisatie Todt', afgekort O.T. Ze hadden hun bureau in Dieren aan het veer en het was zo geregeld, dat de boeren om de week moesten rijden. De andere week kon je het paard voor je bedrijf gebruiken. Het rijden met paard en wagen deed mijn neef Teun Burgers uit Velp voor ons, dus Teunis van Oom Hendrik uit Velp, later werkzaam geweest bij Daf in Eindhoven.

Omdat het paard zo mak was, kon dit zonder bezwaar en Teun kreeg hiervoor een 'Ausweis' dat hem vrijstelde van tewerkstelling in Duitsland. Wij hadden voor het paard een 'Bescheinigung', dat vermeldde dat het paard gevorderd was door de Todt en dat andere instanties er af moesten blijven. Dat had ongeveer twee maanden gelopen en toen werd het Pasen, Pasen 1945. Het was vlak voor de bevrijding, die vond plaats op 16 april, met Pasen waren de Duitsers al bezig zich terug te trekken.

Zo waren in de omgeving van Zevenaar een groep Russische krijgsgevangenen te werk gesteld voor het maken van loopgraven en tankgrachten. Die werden teruggetrokken naar Spankeren. De mensen moesten lopen, de materialen werden vervoerd op karren en wagens van boeren uit Zevenaar. Het was de bedoeling dat Spankerens boeren ze verder moesten brengen. De Zevenaarse boeren gingen met paard en wagen weer naar huis. Het gebeurde 's nachts en wij hadden van de invasie van de Russen niets in de gaten, want de mensen sliepen daags bij boeren in het stro. Maar tegen de avond kwam er bedrijvigheid en ze wilden ons paard Emma ook vorderen. Het centrale punt was de boerderij van Klein Kranenburg, daar stonden de wagens geladen, maar er waren te weinig paarden. Ik wilde natuurlijk mijn paard niet afgeven met mijn 'Bescheinigung' in de hand. De man waar ik mee te doen had, was een Russische onderofficier. zodat we elkaar helemaal niet konden verstaan. Het gebeurde in de paardenstal. Hij had het paard al losgemaakt, maar ik trok hem dat touw weer uit de handen en maakte het paard weer vast. De man was woedend, trok zijn revolver en wou mij ter plaatse

doodschieten. Er waren talloze omstanders en die haalden mijn vrouw en de kinderen op en toen kwam er een Duitse officier aan. Dat was de baas van het hele spul, ze hadden hem gewaarschuwd dat er iets 'los' was. Deze man kon ik duidelijk maken waarom ik het paard niet wou afgeven en dat ik de Ortskommandant erbij wilde hebben. Hij zei dat de O.T. in Dieren was opgeheven en dat daardoor mijn 'Bescheinigung' geen waarde meer had, verder zei hij, dat als ik een 'civilist' meegaf, dat ik dan het paard terug zou krijgen. Want zij konden toch niet meer dan 30 km afleggen, wegens vermoeidheid van de Russen. Jan Bloemen is mee geweest. Ze zijn gegaan tot Harfsen-Kring van Dordt, maar daar hadden de boeren allemaal de paarden verstopt, zodat de Duitsers de paarden niet teruggaven.

Jan Bloemen kreeg echter zijn paard wel terug want het was kreupel. Het had een hoefijzer verloren en door dat eind trekken over de harde weg was de hoef te zeer afgesleten. Jan Bloemen ging met Emma naar de plaatselijke hoefsmid en die heeft hem met veel zorg beslagen. Emma liep niet meer kreupel. Jan Bloemen dacht ongestoord naar huis te kunnen gaan, maar dat ging niet door, want na enkele kilometers, kwam hij Duitsers tegen die het paard opnieuw in beslag namen. Achteraf bekeken is hij veel te goedgegelovig geweest en heeft hij helemaal geen slimheid tentoongespreid, maar hij was in eerlijkheid en oprechtheid opgevoed en het is hem niet kwalijk te nemen. We hebben Emma nooit meer teruggezien.

Na de bevrijding hebben we nog het spoor van deze groep gevolgd tot Exloo in Drenthe, maar van daar zijn ze of in Nieuwe Schans of in Boertange over de grens gegaan. Jan Bloemen moest lopen naar Spankeren evenals de andere boeren die erbij betrokken waren. Ze kwamen doodmoe in Spankeren aan. Hendrik Limpers had de klompen aan en was zo moe toen hij thuiskwam, dat hij niet uit eigen kracht de keldertrap op kon komen naar de opkamer waar zijn bed stond.

VOEDSEL VOORZIENING

Een boer heeft altijd voldoende te eten, maar de rest van

de bevolking had het niet zo best. Dat had vreemde gevolgen. Voor 1940 hadden we de crisisjaren gehad, alles was goedkoop en had weinig waarde. Er was een grote werkloosheid, maar toch kon je als boer geen mens krijgen in de drukke tijd van roggeogst bijvoorbeeld. We hadden een vierroedige zaadberg achter het huis en daar moest rogge worden ingepakt. We konden hem maar half vol krijgen, want hoger op moest er een mannetje bijkomen en die kreeg je niet. In de oorlog was dit geen probleem. Zes weken van tevoren kwamen ze al vragen om te mogen helpen, niet voor geld, maar voor rogge of aardappelen. In die oorlogsjaren hebben we de berg weer tot bovenaan volgepakt, zonder problemen en was het niet nodig een mijt te zetten. In de crisisjaren, werd het boerenwerk als minderwaardig beschouwd. Maar nu stond het volop in de belangstelling. Het was een zeer rumoerige nacht, wat betreft de luchtaanvallen op het Ruhrgebied.

Je kon hier altijd zoeklichten zien en het afweergeschut horen, maar op die bepaalde nacht was het wel erg rumoerig en het was half vier in de ochtend en in de winter, ik ging naar buiten om eens te kijken en toen stonden er al drie vrouwen aan de deur. Op mijn vraag wat of dat betekende, zeiden zij, dat ze de eersten wilden zijn om melk te krijgen. Laten we zeggen dat we toen om zes uur opstonden en er om half zeven melk werd verstrekt.

We hadden vaker opgemerkt dat er al vrouwen aan de deur stonden, als we begonnen te melken, maar dat ze al zo vroeg kwamen, had ik niet geweten. Je kon maar een beperkt aantal liters verkopen, het mocht natuurlijk helemaal niet, maar als de koeien goed melk gaven, bleef er nog voldoende over om aan de fabriek te leveren,' zonder dat het in de gaten liep. Ik vond het echter ongewenst en niet nodig dat men daarvoor uren bij mij aan de deur moest staan. Ik heb daarom knipkaarten ingevoerd. Een knipkaart gaf recht op 1 liter in de week, op de dag welke op de kaart vermeld stond. Voor elke dag had ik 10 kaarten, dus 70 liter melk in de week. De mensen konden op elk uur van de dag komen. De regeling werd in hoge mate op prijs gesteld. De mensen moesten wel aantonen dat ze kleine kinderen hadden.

Ook Arnhemse evacués kregen een dergelijk knipkaart. Ze kwamen altijd trouw en wanneer de Arnhemse evacués soms vertrokken naar een andere plaats, lieten ze de knipkaart niet verloren gaan, maar werd hij wel aan een ander overgedragen.

Melk aan huis verkopen was niet de beste manier om veel geld te verdienen. Dan moest je gaan karnen (boter maken), de boter kon je tegen 'fancy' prijzen kwijt. Er waren nogal wat boeren die dit deden, het was natuurlijk streng verboden, want alle melk moest naar de fabriek, om daar te worden gekarnd en de boter werd dan middels de distributiebonnen verdeeld. Er waren nogal wat mensen die daar aan twijfelden, aangemoedigd door de Engelse zender, die verklaarde dat de boeren de melk niet moesten leveren aan de fabriek, want de boter werd gebruikt als smeermiddel voor de Duitse vliegtuigen. Ik heb het zelf niet van de Engelse zender gehoord, want wij hadden ons radiotoestel ingeleverd, zoals bevolen was. Maar er werd allerwege in ons land clandestien geluisterd naar Engeland. Ze logen trouwens net zo hard als de Duitse zenders, maar dat kon je beter maar niet in het openbaar zeggen, want dan was je geen goede vaderlander.

Zo werden de boeren die tegen woekerprijzen boter verkochten toch nog als goede vaderlanders gezien en zij zelf vonden dat ook. In het westen was de voedselschaarste zeer groot, o.a. ook bij mijn neef Barend (Bas) Harmsen in Den Haag. Hij is helemaal van uit Den Haag met de bakfiets naar Spankeren gekomen om het een en ander te verkrijgen, bij ons en ook bij onze wederzijdse neven in Loenen. Ze waren met z'n tweeën, een met de bakfiets en een met een gewone fiets zodat zij elkaar onderweg konden aflossen.

Over die vaderlandsliefde en dat echte Hollander zijn nog het volgende voorval. De Duitsers hadden luchtafweergeschut staan in de bosjes waar nu het Vogelplantsoen in Dieren is, maar wat toentertijd jong dennenbos was. Het was nogal zwaar geschut, door radar geleid en de kanonnen stonden in gegraven putten. Tijdens een schietpartij is er een granaat voortijdig ontploft, wat natuurlijk grote

consternatie veroorzaakte. Zes doden en een aantal gewonden. Wat zei nu de 'goede Hollander'. Er waren Engelse vliegtuigen geweest en die konden zo secuur mikken dat de bom net midden in de kuil was gevallen. Als je dat niet geloofde, deugde je niet en dan moet je bedenken, dat ze nog niet eens midden op de dag de spoorbaan konden raken. 'Ja, maar dat waren leerlingen' was het antwoord.

Over wat door de boeren verdiend is in bezettingstijd valt nog wel iets te zeggen. In de eerste plaats, dat er door de geldzuivering weinig van overgebleven is. Onze naoorlogse minister van financiën heette Liefstink en die had een goed plan uitgedacht om de financiële toestand in ons land weer gezond te krijgen n.l. 'Vermogensaanwas belasting'. Je vermogen van voor de oorlog werd vergeleken met het vermogen van na de oorlog en van dit verschil moest 50% worden afgestaan, wanneer geen contrabande werd aangenomen. Kon men de sterke stijging van het vermogen niet goed verklaren dan kon de vermogensaanwas belasting tot 90% oplopen. Geld in een kous hielp ook niet, want alle bankbiljetten moesten worden ingeleverd en werden waardeloos want er kwamen nieuwe biljetten. Het zilvergeld viel buiten de sanering.

Een aardig verhaal is nog de wederwaardigheden van de fokvereniging. We hadden in Spankeren een fokvereniging van het M.R.IJ. veeslag. Er waren 10-12 boeren bij betrokken en 140 koeien. Elke twee jaar moest er een nieuwe stier worden gekocht, want dan kwamen er weer vaarzen, die niet bij de vader-stier konden worden gedekt. Goede fokstieren waren duur en het gaf altijd problemen, als een nieuwe stier moest worden aangekocht. Als voorzitter van de club heb ik toen voorgesteld, omdat de omstandigheden het op dat moment toelieten, een reserve te vormen voor de aankoop van stieren bijv. een omslag van f 70.- per koe, dus een spaarboekje van ongeveer f 10.000.-, dat was in die tijd heel wat. Het voorstel werd aangenomen, het bedrag werd op het spaarboekje gezet en dit boekje is ongeschonden door de geldsanering gekomen. Dat was een linke streek van Teunis Burgers, zeiden ze later, maar er was in werkelijkheid helemaal geen

linkigheid bij nodig, want niemand wist wat Liefstink in zijn hoofd had.

Ik had zelf ook een spaarboekje gevormd, genaamd 'Nieuwbouwfonds', maar dat had voor de geldsanering helemaal geen effect. Omdat de opbrengstprijzen in de oorlogsjaren goed waren, was er geld overgebleven en had ik plannen gemaakt om een nieuwe boerderij te bouwen. Ik wist precies hoe het worden moest. Langs de weg, gezicht naar het zuiden, dwarsdeel, hooiberging vanaf de grond, brandvrije stallen, enz. Ik had zelf al een plattegrond gemaakt en mijn neef Teunis uit Velp (die was toen immers bij ons 'ondergedoken') maakte een perspectieftekening van het geval. Door de handelingen van Liefstink is er natuurlijk niets van doorgegaan en achteraf beschouwd is er geen enkele reden om dit te betreuren. De ligboxenstal was er misschien door vertraagd en het is nu wel gebleken dat het oude gebouw, wat het woongedeelte betreft, dusdanig kon worden verbouwd dat geen enkele nieuwbouw het kan verbeteren. En wat denk je van de privacy voor ons huidige huis, het gazon en de border er omheen zijn als een sprookje en niemand kijkt je op de vingers. Mijn moeder heeft altijd gejammerd dat het huis met het achter-eind naar de weg stond, want je zag nooit wat. Vandaag beschouwen we dit als een pluspunt. Zo zie je maar weer, hoe vreemd het kan gaan in de wereld.

DE BEVRIJDING

Ik wou schrijven over de oorlog en ben nu wat afgedwaald. Ik denk dat ik wel kan ophouden, behalve dat de bevrijding nog aan de orde moet komen. De bevrijding geschiedde op maandag 16 april 1945. Zondags waren de Canadezen al in Brummen en zijn ze ook bij de Gelderse Toren geweest en toen weer teruggegaan. Enkele Spankenaren zijn zondags al op de fiets naar Brummen gegaan, binnendoor kwamen ze niemand tegen en ze kwamen terug met sigaretten.

Maandagmorgen gebeurde het, we hoorden een vreselijk lawaai is de Torens Allee (de Zutphensestraatweg). Ik ben bovenop het melkrek gaan staan om te zien wat het

was, het waren een aantal carriers met metalen rupswielen die dat lawaai veroorzaakten. Er werd niet geschoten, want in de nacht van 15 op 16 april waren alle Duitsers uit Olburgen, Doesburg en verdere omgeving teruggetrokken richting Apeldoorn. De Duitsers hadden de toren van de kerk van Doesburg de vorige dag opgeblazen, men zei later dat dit had gediend om aan alle Duitse posten te doen verstaan dat het uur van vertrek was aangebroken. De grote slanke toren was n.l. overal in de omtrek te zien. De Canadezen konden niet verder dan het kanaal want de brug was opgeblazen, men heeft in korte tijd een noodbrug gemaakt over de sluiskommen en toen konden de voertuigen Dieren binnen komen. Ondertussen was Dieren van de andere kant bevrijd. De Engelsen kwamen met grote tanks vanaf Arnhem, maar niet over de weg maar door de bossen via de Geitenberg kwamen ze Dieren binnen.

Noodbrug bij de sluis Spankeren/ Dieren gemaakt door de bewoners

Ik ben er natuurlijk bij geweest, ik heb het allemaal gezien. Het was prachtig weer en later stond de hele colonne langs het kanaal richting Apeldoorn. Ze hadden helemaal geen kaart. Terwijl ik daar bij de Dierense brug was, trof ik daar Johan Kip. De gebroeders Kip (Johan en Willem) hadden een smederij aan de Zutphensestraatweg in Dieren en wij waren daar altijd klant geweest. Johan Kip zei: "Teunis ga met mij mee naar huis. Dan gaan we een cognacje drinken,

want dat heb ik altijd bewaard voor de bevrijding". Zo kwam ik dus onverwacht aan de cognac bij Johan Kip en ik dronk nooit alcohol. Maar ik kon het in dit geval niet weigeren. Ik heb er trouwens helemaal geen last van gehad. 's Morgens hadden we de koeien voor de zekerheid in de wei gedaan, want je wist maar nooit wat er allemaal kon gebeuren.

OVERIGE ZAKEN

Alles overdenkende, zijn er toch nog minstens twee onderwerpen, waar nog wel wat van te vertellen is: de V1, de Belgen zeiden vliegende bom, en de V2.

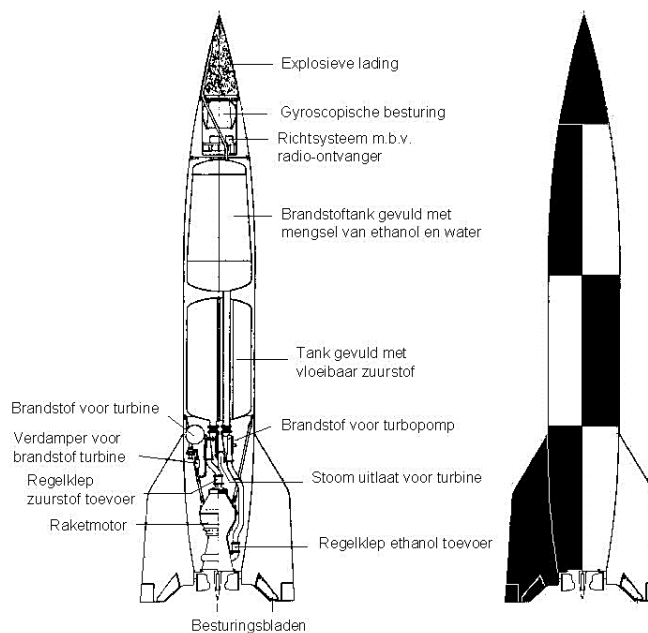
Op een bepaalde nacht, in het najaar van 1944 werden we 's nachts wakker van een geweldig lawaai in de lucht. We hadden op die dag gedorst en de dorsmachine met de tractor stonden nog bij de eenroedige berg, op de plaats waar nu het eind van de varkensschuur is. In eerste instantie dacht ik dat iemand er met de trekker vandoor ging. Wat we zagen was een soort vliegtuig, laagvliegend en van achter vuur uitbrakend onder veel lawaai. Het was de bedoeling dat zij terecht zouden komen op Antwerpen, want dat was toen de belangrijkste aanvoerhaven van de geallieerden. Ze werden op verscheidene plaatsen gestart, waaronder ook in het bos bij Joppe. Ik heb later zo'n start installatie gezien. Er waren echter nogal wat mislukkingen; die kwamen niet zover. Het was opmerkelijk dat er erg veel neergekomen zijn bij de heuvels van de Veluwe, net of ze daar niet overheen konden komen (Geitenberg, Schaddeveld enz.)

V1 ook wel Vergeltungswaffe 1

Een exemplaar is gevallen bij de Nachtegaalsbrug. In de brugwachterswoning woonde toentertijd de familie Hoekman, zij hadden een zoontje van ongeveer 10 jaar, die daarbij om het leven is gekomen. Een ander exemplaar kwam terecht in de schuur van Gerrit Rouwenhorst in Laag-Soeren. Het was toen al in de winter en er lag een dun laagje sneeuw. Daardoor kon je precies zien hoe het gegaan was. Hij kwam van de kant van hotel Horsting, je zou zeggen dat kan niet, maar het gebeurde vaker, dat ze opeens hun rechte baan beëindigden en gingen draaien en dat zal met deze ook zijn gebeurd. Hij was daar in het weiland van Dullemond het eerst met de grond in aanraking gekomen, daarna weer opgestuit, nog een keer weer op de grond gekomen in de wei van Rouwenhorst en weer opgestuit. Toen ging hij dwars over de Hardewijkerweg, de bommen die in de weg stonden knapten gewoon af en even later ging hij schuin over de Professor Pellaan, ook met vernieling van de bommen en drong zich toen achter in de schuur, waar zijn vaart uiteindelijk gestuit werd. Het voorste stukje van de V1 kwam juist voor de voorgevel tot stilstand. Dat was in een varkenshok en in dat hok lag een grote zeug, maar die heeft het niet overleefd. Er zullen trouwens nog wel meer dieren bij verongelukt zijn. Verder gebeurde er niets. De bom is niet ontploft. Een en ander trok natuurlijk veel belangstelling o.a. van Teunis Burgers. Je zag dat grote ding daar in de schuur liggen en alle belangstellenden liepen er omheen en hebben er gelukkig niet met de vingers aangezet, want dat ding was achteraf bekeken levensgevaarlijk. Op zo'n honderd meter afstand, eenzaam in de sneeuw, lag een grote ronde bal, van buiten leek het gevlochten bandijzer. Daar heb je de bom zeiden de mensen en er was niemand geweest, die door de sneeuw had gelopen, om het ding eens nader te bekijken. Het ding bleek later volmaakt onschuldig te zijn, het bevatte samengeperste lucht en diende voor stabilisatie. Het eigenlijke verderf was gelegen in de gele steen, waarmee de gele kop van het apparaat was opgevuld. Dat was de springstof en wanneer een paar draadjes met elkaar in aanraking waren gekomen was het geheel ontploft en waren de gevolgen ontzettend geweest. Velen hadden er omheen gelopen, niemand had gelukkig aan de draadjes gezeten. Enkele

dagen later heeft de Duitse wehrmacht de bom opgeruimd. De bommen die neerkwamen bij de Geitenberg en in de bossen van Hagenau zijn ook niet allemaal ontploft en die hebben nog veel slachtoffers gemaakt onder de jonge kerels die het niet konden laten er met de vingers aan te komen. Tot zover over de V1.

Een ander onderwerp gaat over de V2. Je kon ze hier zien, je zag een dunne rookpluim, steil omhooggaan en aan het eind een klein vliegtuigje, althans zo leek het. Enige seconden later hoorde je het gerommel van onweer op verre afstand. Ik had al uitgerekend waar de startplaats moest zijn. Het was precies in het verlengde van de spoorlijn en uit het aantal seconden gelegen tussen het zien van de rookpluim en het gerommel kon je de afstand bepalen, gebruik makend van de bekende snelheid van geluid. We kwamen toen uit op de omgeving van Holten (0v) en dat klopte met latere gegevens.

De V2 was het geheime wapen van Hitler en daar verwachtte men alles van. We hadden eens inkwartiering voor één nacht van enkele soldaten van de wehrmacht,

later kwam er nog iemand bij en dat was een SS-er. Het was een groot verschil in mentaliteit. De eerste vier waren al een uurtje geweest en we hadden wat gepraat en zij lieten blijken zo gauw mogelijk naar huis te willen. Toen kwam de SS-er, de vuurvreter, hij had een verhaal dat hij pas had meegemaakt in Brabant. Een geweldige luchtdruk, de kleren schudden hem aan het lijf en toen kwam er een geweldige knal. "Das musste die Vau zwo sein". De ander vier durfden niet te zeggen, dat ze het verhaal niet geloofden.

We hadden kort voor de bevrijding herhaaldelijk inkwartiering. Het meeste opzien gaf een aantal soldaten met 14 koeien. Moesten hier in de schuur staan in lege varkenshokken en gewoon op de vloer. Ze haalden knollen van het land bij Berend Stegerman want de koeien moesten wat te vreten hebben. De soldaten sliepen bij ons 's nachts op de vloer in de woonkeuken en de volgende dag zaten de gordijnen vol met vlooien. Toen ze de volgende dag wilden vertrekken was één koe ziek. Ze wisten niet wat ze ermee aan moesten en de Bauer moest komen. Ik kwam erbij en zei dat het dier moest kalven. Ze wilden het niet geloven. Ik heb er bijgevoeld, er kwam een staart tevoorschijn. Het kalf lag dus helemaal niet goed, maar ze waren wel overtuigd van mijn gelijk. Ze hebben de koe achtergelaten, de veearts heeft de koe verlost. Het kalf was dood maar de koe hebben we nog enige jaren gehad, het was een zwartbonte.

Nog een ander geval was dat van de 'Münster Bauer'. Ze waren met vier paarden en twee wagens en konden vanwege de Engelse vliegtuigen alleen maar 's nachts rijden. Daags vertoefden ze op een of andere boerderij. Ze waren de oorlog goed zat, maar moesten wel meedraaien. Onder elkaar hadden ze wel plezier en zaten vol grappen. De 'Münster Bauer' was het middelpunt. Hij had een echt boeren voorkomen, niet groot maar wel gezet. Hij had landbouwles gehad en wist iets van scheikunde. De anderen hielden hem ermee voor de gek, maar hij had altijd een antwoord klaar:

"Sind Sie nicht mehr lebensfroh, so stürzte dich ins H₂O."

Dat herinner ik mij nog van hem. En op een ander moment, de soldaat kwam uit Silezië, noemden ze hem 'Herr Oberinspector'. "Ach, bei Ihnen sind die Comissare." Silezië was toen al door de Russen bezet. Jan was toen ongeveer een half jaar oud. Hij had het over 'der junge Bauer' en tegen mij zei hij "Seit froh", omdat ik hier zo rustig mijn werk op de boerderij kon doen en hij al jarenlang soldaat moest zijn. Er waren heus wel behoorlijke mensen onder de Duitse soldaten.

